

LAPS/50/2023, 14.11.2023

Lapsiasiavaltuutetun lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä laiksi toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:n muuttamisesta

**Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunta keskiviikko
15.11.2023 klo 12.00 / HE 58/2023 vp /
Asiantuntijapyyntö**

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitystä yleissopimuksen näkökulmasta.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli kesäkuussa 2023 antamissaan päätelmissä Suomelle, että **valtio välttää sosiaaliturvaetuuksien leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyyden ja syrjäytymisen vaarassa oleviin lapsiin.**
- Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että asumismenojen hyväksymistä koskevan sääntelyn vaikutuksia toimeentulotukea saavien lasten ja lapsiperheiden elämään seurataan soveltamiskäytännössä tarkasti. Kynnys soveltaa lapsen etua erityisenä perusteena asumismenojen täysimääräiselle hyväksymiselle ei saa muodostua liian korkeaksi.
- Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että hallitusohjelmaan sisältyvien lukuisten lasten ja lapsiperheiden toimeentuloon ja sosiaaliturvaan liittyvien muutosten kokonaisarviointia ei ole käytettävissä. Hallituksen esityksen vaikutusten arviointi on erittäin vaikeaa.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Hallituksen esityksellä ehdotetaan muutettavaksi toimeentulotuesta annettua lakia siten, että asumismenojen hyväksymisestä säädettäisiin lain ja asetuksen tasolla. Tilanteessa, jossa hakijan asumismenot ylittävät tarpeellisen suuruisena pidettävän määrän, hakija voitaisiin ohjata hakemaan edullisempaa asuntoa laissa säädetyssä määräajassa. Määräaikaa voitaisiin pidentää perustellusta syystä. Määräajan jälkeen asumismenot hyväksyttäisiin asumisnormin mukaisina. Hakijaa ei ohjattaisi hankkimaan edullisempaa asuntoa ja asumismenot huomioitaisiin täysimääräisinä, jos hakijalla on laissa määritelty erityinen peruste asumiseen nykyisessä asunnossaan.

Esityksen tavoitteena on selkeyttää asumismenojen hyväksymistä säätämällä niistä lain ja asetuksen tasolla. Sillä tavoitellaan myös säästöjä tiukentamalla asumismenojen huomioimiseen liittyvää sääntelyä. Samalla tavoitellaan myönteisiä vaikutuksia työllistymiseen liittyviin kannusteisiin.

Aluksi

Lapsiasiavaltuutettu on toistuvasti kiinnittänyt huomiota lapsiperhe- ja lapsiköyhyyteen Suomessa.¹ Lapsiköyhyys on Suomessa yleistynyt 2000-luvulla. Kansallisen lapsistrategian valmistelutyössä hyödynnettyjen tutkijapuheenvuorojen mukaan lapsiköyhyysaste aleni Suomessa 1960-luvulta aina vuoden 1994 alhaisimpaan 4,3 prosenttiin, minkä jälkeen osuus kolminkertaistui vuoteen 2007 mennessä. Tämän jälkeen lapsiköyhyysaste on pysytellyt noin 11 prosentissa.² Vuonna 2021 noin 121 800 lasta eli pienituloisessa perheessä. Tämä vastaa 12 prosenttia kaikista Suomessa asuvista lapsista.³ Köyhyys koettelee etenkin yksinhuoltajaperheitä, yhden tulonsaajan perheitä, monilapsisia perheitä ja pienten lasten perheitä. On syytä korostaa, että köyhissä lapsiperheissä on tyypillistä, että ainakin toinen huoltajista käy töissä: köyhistä lapsiperheistä lähes puolessa huoltaja on töissä. Ilmiö on siis josain määrin erilainen kuin muissa kotitalouksissa, joissa köyhyys yleensä selittyy työttömyydellä tai työelämän ulkopuolella olemisella.⁴

Toimeentulotuki on viimesijainen ja tilapäiseksi tarkoitettu sosiaalihuollon tukimuoto, jonka tarkoituksena on turva perheen ihmisarvoisen elämän kannalta välttämätön toimeentulo. Toimeentulotuen saanti edellyttää varattomuutta ja tuntevia toimeentulovaikeuksia. Toimeentulotukea myönnetään tarveharkinnan perusteella ja useimmiten lyhytaikaisesti. Toimeentulotuen käyttöä 2010-luvulla tutkineen Susan Kuivalaisen mukaan toimeentulotuen

luonne muuttui 1990-luvun laman myötä. Viimesijaisen tuen käyttö kaksinkertaistui, eikä sitä saavien kansalaisten määrä suotuisasta taloudellisesta kehityksestä huolimatta ole koskaan laskenut lamaa edeltäneelle tasolle. Samalla toimeentulotuesta on tullut erityisesti lapsiperheiden tukimuoto. Kun vuonna 2011 laskettiin eri kotitaloustyypeissä asuvien henkilöiden osuus kaikista samana vuonna toimeentulotukea saaneista, lähes puolet (45 %) heistä kuului yhden tai kahden huoltajan lapsiperheisiin. Neljännes toimeentulotuen piirissä olevista henkilöistä oli alle 18-vuotiaita lapsia. Yleisintä tuen saaminen on yksinhuoltajilla, joista joka neljäs oli toimeentulotuen asiakkaana vuonna 2011.⁵ Tällä hetkellä toimeentulotukea saavista kotitalouksista noin viidesosa on Kelan tietojen mukaan lapsiperheitä⁶, mikä henkilömääräksi muutettuna tarkoittaa, että merkittävä osuus toimeentulotuen saajista kuuluu lapsiperheeseen tai on itse lapsi.

Vuoden 2022 tilastojen mukaan yhdeksän prosenttia alle 18-vuotiaista (95 000 lasta) asuu toimeentulotukea saavissa perheissä.⁷ Hallituksen esityksessä todetaan, että lapsiperheet ovat yksi tuensaajaryhmä, joilla toimeentulotuen tarve usein pitkittyy (s. 7). Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin mukaan 25 prosenttia tukea saavissa perheissä asuvista alle 18-vuotiaista oli saanut tukea 10-12 kuukautta.⁸ Lähes joka neljännellä toimeentulotukea saavista lapsiperheistä on myös ansiotuloja. Osa saa työttömyysetuuksia ja yleistä asumistukea. Yli 10 prosenttia tuensaajista on yksinhuoltajaperheitä. Hallituksen esityksen mukaan noin puolet perustoimeentulotuesta kohdistuu asumismenoihin (s. 8).

Ehdotetun 7 a § 3 momentin arviointia

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että asumismenojen hyväksymistä selkeytetään säätämällä niistä lain ja asetuksen tasolla. Aiemmin hyväksyntä on perustunut Kansaneläkelaitoksen (KELA) ohjeistukseen. Jos hakijan asumismenot ylittävät tarpeellisen suuruisena pidettävän määrän, hakija voitaisiin ohjata hakemaan edullisempaa asuntoa laissa säädettyssä määrääjässä. Tästä voidaan poiketa ja asumismenot voidaan hyväksyä täysimääräisenä, jos hakijalla on laissa määritelty erityinen peruste asumiseen nykyisessä asunnossa.

Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä, että hallituksen esitysluonnokseen syyskuussa 2023 annetut lausunnot⁹ ovat vaikuttaneet hallituksen esityksen sisältöön. Muun muassa säännöksen (7 a § 3 mom) peruste ”lapsen erityiset tarpeet” on korvattu ”lapsen edulla” ja perusteiden luetteloon on sisällytetty myös ”muu 1-5 kohtaan verrattava perusteltu syy”. Hallituksen esityksen mukaan (s. 15) lapsiperheiden tilanne käytännössä säilyy nykyisellä tasolla, joka on myönteistä.

Erityiset perusteet, jolloin asumismenot voidaan hyväksyä täysimääräisenä, luetellaan siis laintasolla (7 a § 3 momentti). Niitä olisivat muun muassa hakijan kanssa samassa taloudessa asuvan **lapsen etu**, lapsen tapaamisoikeuden toteuttamisesta aiheutuva lisätilan tarve, lastensuojelulain perusteella kodin ulkopuolelle sijoitetun tai huostaanotetun lapsen tapaamisen toteuttamisesta aiheutuva asuintilan tarve. Lueteltujen nimenomaisten perusteiden lisäksi säännöksessä on viimeisenä mainittu muu näihin verrattava perusteltu syy. Säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 21) viitataan lapsen varhaiskasvatus- ja koulupaikan säilyttämisen tärkeyteen varsinkin silloin, kun lapsella on erityisen tuen tarve sekä lapsen tukiverkoston säilyttämiseen. Vaikutusten arviointi -kohdassa (s. 16) mainitaan myös kaveripiirin ja harrastusten merkitys lapsen turvallisuudelle ja sopeutumiselle.

Erityisten perusteiden lisäksi 7 a §:ssä ehdotetaan säädettäväksi kolmen kuukauden määräajasta edullisemman asunnon hankkimista varten. Määräaika voitaisiin pidentää perustelusta syystä. Säännöksen perusteluiden mukaan kyse on tilanteista, jotka johtuvat ennemminkin ulkoisiin olosuhteisiin liittyvistä tekijöistä. Perustelujen mukaan esimerkiksi se, että hakija ei ole aktiivisesta asunnonhausta huolimatta ole onnistunut löytämään edullisempaa asuntoa tai sellaista ei ole hänelle voitu osoittaa, voisi olla syy määräajan pidentämiseen.

Perustuslakivaliokunta on antanut lausuntonsa hallituksen esityksestä (PeVL 11/2023 vp)¹⁰. Perustuslakivaliokunta edellytti lausunnossaan muun muassa, että 7 a § 3 momenttiin sisältyvä tarkoituksenmukaisuusharkinta ”voidaan ottaa huomioon” muutetaan oikeusperustaiseksi. Tämä on edellytyksenä hallituksen esityksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä. Lisäksi perustuslakivaliokunta korosti tarvetta tulkita 3 momentin säännöstä perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti ja erityisesti lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklassa tarkoitettu lapsen etu huomioon ottaen. Valiokunta kiinnitti myös huomiota siihen, että edullisemman asunnon hankkimista koskevan määräajan pidentämistä koskevista edellytyksistä tulisi säätää laissa täsmällisemmin ja harkinnan määräajan pidentämiseksi tulisi olla oikeusharkintaista. Lapsiasiavaltuutettu pitää perustuslakivaliokunnan huomioita erittäin tärkeinä ja lapsen edun huomioonottamista vahvistavina.

Lapsiasiavaltuutettu pitää välttämättömänä, että lainsäädäntö mahdollistaa lapsiperheen ja lapsen yksilölliseen tilanteeseen liittyvien seikkojen huomioon otamisen mahdollisimman kattavasti toimeentulotuen tarvetta arvioitaessa. Lapsen etu on käsite, jonka sisältö tulee määrittellä tapaus- ja tilannekohtaisesti. YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen etu tulee ”sopeuttaa ja määrittellä tapauskohtaisesti kyseessä olevan lapsen tai kyseessä olevien lasten

erityistilanteen mukaisesti, jolloin otetaan huomioon heidän henkilökohtainen tilanteensa, olosuhteensa ja tarpeensa. Yksittäisissä päätöksissä lapsen etu on arvioitava ja määriteltävä kyseisen lapsen erityistilanteessa.”¹¹ LOS 26 artiklassa vahvistetaan, että lapselle sosiaaliturvaa myönnettäessä on tarvittaessa huomioitava laajasti hakemukseen vaikuttavia seikkoja. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että kasvuympäristön pysyvyys on tärkeää jokaisen lapsen kehitykselle.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että asumismenojen hyväksymistä koskevan sääntelyn vaikutuksia toimeentulotukea saavien lasten ja lapsiperheiden elämään seurataan soveltamiskäytännössä tarkasti. Tehtävissä toimeentulotukipäätöksissä on syytä kuvata, miten lapsen etua on arvioitu ja mitkä seikat päätökseen ovat vaikuttaneet.

Lapsiasiavaltuutettu painotti hallituksen esityksen luonnokseen syyskuussa 2023 antamassaan lausunnossa, että kyseisen säännöksen yksityiskohtaisia perusteluita olisi tarkennettava ja esitykseen tulisi sisällyttää seikkaperäisempi lapsiin ja lapsiperheisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi. Vaikka säännöstä itsessään on nyt muutettu myönteisesti (”lapsen etu”), perustelut ja vaikutusarviointi ovat säilyneet sisällöltään lähes ennallaan. Edelleenkään ei siis ole saatavilla kovin selkeää ohjeistusta siihen, miten lapsen etua tulisi tulkita käytännössä, vaikka sinänsä tekstissä mainitut asiat ovat tärkeitä. Vaikutusten arvioinnissa (s. 16) todetaan, että ”[u]uteen elinympäristöön ja kouluun sopeutuminen sekä kaveripiirin ja mahdollisesti harrastusten muuttuminen voi olla lapselle tai nuorelle turvattomuutta ja sopeutumisongelmia aiheuttava tilanne”, ja samalla todeta, että säännöskohtaisissa perusteluissa on kuvattu, miten säännöstä on tarkoitus soveltaa. Säännöksen perusteluissa (s. 21) todetaan lapsen koulu- ja varhaiskasvatuspaikan säilyttämisen voivan olla perusteltua, varsinkin jos lapsella on lisäksi erityisen tuen tarve sekä esimerkiksi lapsen tukiverkostot, jotka ottavat tosiasiallisesti osaa lapsen hoitoon tai harrastuksiin sekä edistävät perheen hyvinvointia ja jaksamista. Tämän tarkempaa ohjeistusta ei soveltamisesta annetta.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että kynnyks soveltaa lapsen etua erityisenä perusteena ei saa muodostua liian korkeaksi. Huomautamme, että myös lapsen omalle näkemykselle tutun kouluympäristön, kaveripiirin, harrastusten ja muun tukiverkoston merkittävydestä turvallisuuden tunteelle ja sopeutumiselle tulee antaa merkitystä päätöksenteossa.

Vaikutusten arvioinnista

Lapsiasiavaltuutettu on antanut tähän mennessä useita lausuntoja sosiaali- ja terveystaloudelle sekä muille eduskunnan valiokunnille pääministeri Orpon hallitusohjelmaan sisältyvistä sosiaaliturvan ja muiden etuuksien leikkauksista sekä valtion talousarvioesityksestä.¹² Kokonaisvaltaista ja laaja-alaista vaikutusten arviointia ei kyseisissä hallituksen esityksissä ole tehty, jota on pidettävä vakavana puutteena. Lapsiasiavaltuutetulla ei ole resursseja myöskään sellaista tehdä. Olemme pyrkineet kuitenkin lausunnoissamme nostamaan esiin monipuolisesti huomioita valtiontalouden sopeuttamistoimien vaikutuksista lasten oikeuksiin, hyvinvointiin ja lapsiköyhyyteen. Olemme myös nostaneet esiin velvoitteita, jotka sitovat Suomea kansainvälisten ihmisoikeussopimusten nojalla. Viittaamme näiltä osin aiempiin valiokunnalle toimittamiimme lausuntoihin.

Haluamme jälleen kerran kuitenkin muistuttaa, että YK:n lapsen oikeuksien komitea suositeli kesäkuussa 2023 antamissaan päätelmissä Suomelle, että **valtio välttää sosiaaliturvetuuksien leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyyden ja syrjäytymisen vaarassa oleviin lapsiin**.¹³ Suosituksissa kehoitetaan useassa muussakin kohdassa, muun muassa koulutukseen, vapaa-aikaan ja väkivallan ehkäisyyn liittyen, parantamaan sosiaalis-taloudellisesti heikoimmassa asemassa olevien lasten asemaa. Lapsiperheköyhyydellä on tutkitusti kielteisiä vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja terveyteen joskus jopa läpi koko elämän.

Toimeentulotuki on tarkoitettu viimesijaiseksi tukimuodoksi. Etenkin pitkäaikainen toimeentulotuen tarve koskee haavoittuvassa asemassa olevia lapsia, joiden elämässä on köyhyyden lisäksi useita muitakin kuormittavia tekijöitä. Nämä perheet tarvitsisivat toimeentuloturvan lisäksi psykososiaalista tukea, jotta lasten hyvinvointi ei vaarantuisi. Toimeentulotukeen turvautumisen yleisyys heijastaa rakenteellista ongelmaa suomalaisessa tukijärjestelmässä, jonka ensisijaiset etuudet kannattelevat ilmeisen heikosti lapsiperheitä. Nyt useiden sosiaaliturvaan kohdistuvien muutosten vuoksi vaarana on, että yhä useampi lapsiperhe joutuu turvautumaan toimeentulotukeen. On vaikea nähdä, että se toimisi kovinkaan hyvänä kannustimena oman elämän hallintaan ja työllistymiseen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kuntien aikuissosiaalityölle suunnatun kyselytutkimuksen mukaan vuonna 2017 voimaantullutta toimeentulotukiuudistusta ei koettu täysin onnistuneeksi siltä kannalta, että toimeentulotukipäätöksissä ei ole tehty tarpeeksi yksilöllistä harkintaa.¹⁴

Lapsiköyhyyden vähentäminen on vuodesta 2019 asti ollut kansallisen lapsistrategian keskeinen tavoite, sillä lapsiköyhyyden kielteiset seuraukset lapsen hyvinvoinnille ja kehityk-

selle on todistettu lukuisissa tutkimuksissa. Suomalaisessa kohorttitutkimuksessa voitiin aukottomasti osoittaa, että lapsiperheen käytettävissä olevien tulojen vähentyminen muodostaa merkittävän riskin lapsen mielenterveydelle lisäämällä aikuisten kokemaan stressiä ja aiheuttamalla negatiivisia muutoksia vanhempien mielenterveyteen, vanhempien väliseen suhteeseen ja vanhemmuuteen. Vaikutukset olivat pitkäaikaisia ja ylisukupolvisia.¹⁵

Niin ikään vuonna 1987 ja 1997 Suomessa syntyneiden lasten kohorttitutkimukset ovat osoittaneet köyhyyden ylisukupolvisuuden ja lukuisat yhteydet erilaisiin pahoinvointitekijöihin, kuten lastensuojelun tarpeeseen ja nuorisorikollisuuteen.¹⁶ Vastaavia tuloksia on havaittu lukuisissa kansainvälisissä tutkimuksissa, myös Pohjoismaissa. Esimerkiksi Tanskassa pyrittiin lisäämään työnteen kannustimia leikkaamalla rajusti maahanmuuttajataustaisten perheiden sosiaaliturvaa vuonna 2002. Arvostettujen taloustieteilijöiden tutkimus osoittaa uudistuksen kielteiset vaikutukset erityisesti lapsiin: lasten osallistumisaste niin varhaiskasvatuksessa kuin esikoulussa laski, lasten suoriutuminen kielikokeissa heikkeni ja teini-ikäisten rikollisuus lisääntyi.¹⁷

Yhteenvedona toteamme, edellä kuvattuihin lukuisiin tutkimuksiin myös viitaten, että on olemassa riski, että sosiaaliturvan sopeutukset vaarantavat hallitusohjelmassa asetetut ja hyvin perustellut tavoitteet.

Jyväskylässä 14.11.2023

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
juristi

---

¹ Esim. Köyhyydellä ei leikitä. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-687-1>.

² Lapsen etua etsimässä. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-919-3>.

³ ITLA Lapsiköyhyys datana. <https://itla.fi/lapsiperhekoehyys-datana/>

⁴ Karvonen, S. & Salmi, M. (toim.) (2016) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. THL. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-742-8>

⁵ Kuivalainen, Susan 2013. Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. THL raportti 9/2013. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104474/URN_ISBN_978-952-245-866-7.pdf.

⁶ Ks. <https://www.kela.fi/toimeentulotuen-tietopaketti>.

-
- ⁷ Toimeentulotuki 2022. Tilastoraportti 26/2023. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
- ⁸ Ibid., liitetaulukko 9.
- ⁹ Lapsiasiavaltuutetun lausunto hallituksen esitysluonnokseen 18.9.2023
https://lapsiasia.fi/-/laps_lausunto_stm_toimeentulotuki
- ¹⁰ https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PeVL_11+2023.aspx
- ¹¹ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 15 lapsen edun ensisijaisuudesta (CRC/C/GC/15), kohta 32.
- ¹² Kaikki tähän mennessä annetut lausunnot ovat luettavissa <https://lapsiasia.fi/lausunnot>
- ¹³ YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta raportista 2.6.2023, CRC/C/FIN/CO/5-6. Epävirallinen suomennos ulkoministeriön verkkosivulla https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_CO_5-6_fi+%281%29.pdf/f8e9c156-5172-0834-d6c7-201066cbc9f2?t=1691047057189
- ¹⁴ THL Tutkimuksesta tiiviisti 41/2021. [Toimeentulotuki uudistus ei vapauttanut aikaa sosiaalityöhön – sosiaalihuollon tukea tarvitsevien asiakkaiden avun saanti vaikeutunut \(julkari.fi\)](https://www.julkari.fi/handle/10024/151111), s. 2.
- ¹⁵ Solantaus, T.; Leinonen, J. & Punamäki, Raija-Leena (2014). Children's Mental Health in Times of Economic Recession: Replication and Extension of the Family Economic Stress Model in Finland. *Developmental Psychology* 40(3):412-29. DOI:10.1037/0012-1649.40.3.412
- ¹⁶ Ristikari, T. ym. (2016) Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. Nuorisotutkimusseura & Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/suomi_nuorten_kasvuympariston_a.pdf
- Ristikari, T. ym. (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä : Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-152-2>
- ¹⁷ Højsgaard Andersen, L.; Dustmann, C. & Landersø, R. (2019) Lowering Welfare Benefits: Intended and Unintended Consequences for Migrants and their Families. CReAM. https://www.cream-migration.org/publ_uploads/CDP_05_19.pdf